

MEVLANA'NIN EĞİTİMCİ KİŞİLİĞİ*

Educational Personality of Mevlana

Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
e-posta: sözdemir@firat.edu.tr

Özet: Mevlana, XII. yüz yılda yaşamış önemli bir düşünürdür. Çok yönlü kişiliği olan, değişik konularda görüşler ortaya koyan ve arkasından çok sayıda eser bırakan Mevlana, aynı zamanda önemli bir eğitimcidir. Mevlana'yı önemli kılan eserleri Mesnevi ve Divan-ı Kebir'dir. Bu iki eserde eğitimle ilgili değerli görüşler ortaya koymuştur. Ona göre öğrenci eğiticiye tam bir teslimiyetle bağlanmalıdır. Mevlana, eğitimi bir ihtiyaç olarak görmektedir. Bu ihtiyacı da ancak iyi bir eğitimcinin karşılayacağına inanmaktadır. Mevlana, eğitimin gücüne inanmaktadır. Eğitimin gücüne değinirken, eğitimi sonsuz bir güç olarak kabul etmemektedir. Ona göre eğitim var olanı geliştirir, olmayanı var edemez. Böylece eğitimin gücünü açıkça ortaya koyarken kalıtımın da göz ardı edilmemesi gereken bir gerçek olduğuna dikkat çekmektedir. Seviyeyi dikkate alma, ilgi ve kabiliyetlerin geliştirilmesi, soru-cevap yöntemi, anlatım yöntemi Mevlana'nın eğitim anlayışında öne çıkan yöntemlerdir. Mevlana, eğitimi bir ihtiyaç olarak gören ve eğitimin gücüne inanan biri olarak, eğitimcide bulunması gerekli vasıflar ve öğretim yöntemleri ile ilgili olarak ortaya koyduğu sürekli uygulama alanı bulabilecek görüşleri ile evrensel bir şahsiyet olma özelliğini taşımaktadır.

---

* Bu makale 26-28 Ekim 2007 tarihlerinde Şanlıurfa'da düzenlenen Uluslararası Mevlana ve Mevlevilik Sempozyumunda sunulan tebliğin gözden geçirilmiş şeklidir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, ihtiyaç, kalıtım, seviye, öğretici.

Abstract: Mevlana is a great thinker who lived in twelfth century. Having a many-sided personality and rendering opinions on different issues and leaving a lot of works behind his back, Mevlana is also an important educator. His works making him important are Mathnawi and Divan-i Kebir. In both works, he explained his precious ideas on education. According to him, the student must attach himself to educator by a full submission. Mevlana defines education as a need. Also he thinks that only an educator will supply this need. Mevlana believes the power of education. While explaining its power, he doesn't accept the education as an infinite power. According to him, education improves the thing in existence, it can't make up nonexistent. So, while explaining the power of education, he emphasizes that heredity is an outstanding fact. Counting the level and developing the interests and the abilities and question-answer method, expression method are outstanding methods for Mevlana's sense of education. Defining education as a need and believing the power of education, Mevlana is an universal personality for his ever-practical ideas about the facilities of educator and teaching methods.

Key Words: Education, need, heredity, level, teacher.

Giriş

Mevlana İslam âleminin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biridir. Çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. O bir bilgin, mütefekkir, şair, mutasavvıf ve gönül ehlidir. Mevlana aynı zamanda bir eğitimcidir. Eğitimle ilgili orijinal düşüncelere sahiptir.

Mevlana 30 Eylül 1207'de Belh'te doğmuştur.¹ Asıl adı Muhammed'dir. Celâleddin onun lakabıdır. Bütün tarihçiler onu bu ad ve lakapla tanırlar.² Rumi lakabı da, Mevlana'nın Diyar-ı Rum adıyla anılan Anadolu'ya yerleşmesi ve hayatının büyük kısmını Anadolu'nun mümtaz

¹ Bediuzzaman Fürüzanfer, *Mevlana Celaleddin*, Çev. Feridun Nafiz Uzluk, MEB. Yayınları, İstanbul, 1997, s. 68; Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkubeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, C. 1, Ankara, 1973, s. 154; Feridun bin Ahmed-i Sipehsalar, *Mevlana ve Etrafındakiler*, Çev., Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1977, s. 33; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana Celaleddin*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1951, s. 42; Mehmet Önder, *Mevlana, (Hayatı-Eserleri)*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1970, s. 43, Feyzi Alıcı, *Mevlana Celaleddin, (Hayatı-Eserleri)*, Doğuş Ofset, Konya, 1986, s. 28, R. A. Nicholson, *Mevlana Celaleddin Rumi*, Çev. Ayten Lermioğlu, İstanbul, 1970, s. 15, Arif Etik, *Şems-i Tebrizi ve Mevlana*, Sebât Ofset, Konya, 1982, s. 9.

² Fûruzanfer, *Mevlana Celaleddin*, s. 63.

şehri Konya'da geçirmesi sebebiyle kullanılmaktadır.³ 17 Aralık 1273'de Konya'da ölmüştür.⁴

Mevlana çok asil ve kültürlü bir aileye mensuptur. İlk tahsilini büyük âlim ve mutasavvıf olan babası Bahaeddin Veled'den almıştır.⁵ Belh'de babasından öğrenim gören Mevlana, Konya'da onun ölümünden sonra, babasının halifesi olan Seyyid Burhaneddin Muhakkık Tirmizi'nin öğrencisi olmuştur.⁶ Seyyid Burhaneddin'in teşvikiyle Halep'e gitmiş, hadis, fıkıh, tefsir, edebiyat ve felsefe tahsili görmüştür. Halep'teki tahsilinden sonra, Şam'a gelmiş, orada 4 yıllık bir öğrenim görmüştür.⁷ Olgunluk yaşında Şems-i Tebrizi ile bir araya gelmiş, ondan feyz almıştır.⁸

Mevlana'nın düşünce yapısının şekillenmesinde Seyyid Burhaneddin ile Şems-i Tebrizi'nin büyük etkisi olmuştur.⁹ Şerî ilimleri Seyyid Burhaneddin'den, tasavvuf felsefesini ve bu felsefeye uygun hayat tarzını Şems-i Tebrizi'den öğrenmiştir.¹⁰ Şems-i Tebrizi için duyduğu tasavvufi aşk, Mevlana'yı şair etmiş ve böylece İslam âleminin en büyük şairlerinden biri olmuştur.¹¹

Bu makalede önce Mevlana'nın hayatı hakkında bilgi verilecek, daha sonra onun eğitim öğretimle ilgili görüşleri çerçevesinde eğitimci kişiliği üzerinde durulacaktır.

A- Eğitimle İlgili Görüşleri

Mevlana, Seyyid Burhaneddin'in ölümünden sonra, hem maddi hem de manevi sahada tam kemale ermiş, uyarıcılık ve öğretim faaliyetlerine başlamıştır. 1241-1245 yılları arasında babasının ve hocalarının yöntemlerini takip ederek fıkıh ve din bilimleri üzerine dersler vermiş, halka vaaz ve

³ Füzüzanfer, *Mevlana Celaleddin*, s. 68-69, Emine Yeniterzi, *Mevlana Celaleddin Rumi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005, s. 1-2.

⁴ Eflaki, *Ariflerin Menkabeleri*, C. 2, s. 19, Sipehsalar, *Mevlana ve Etrafındakiler*, s. 113-114, Füzüzanfer, *Mevlana Celaleddin*, s. 285, Gölpınarlı, *Mevlana Celaleddin*, s. 121, Alıcı, *Mevlana Celaleddin, (Hayatı-Eserleri)*, s. 106.

⁵ Eflaki, *Ariflerin Menkabeleri*, C. 1, s. 140, İsmet Zeki Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Mevlana Celaleddin*, İstanbul, 2003, s. 51.

⁶ Eflaki, *Ariflerin Menkabeleri*, C. 1, s. 144, Sipehsalar, *Mevlana ve Etrafındakiler*, s. 34, Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Mevlana Celaleddin*, s. 51.

⁷ Eflaki, *Ariflerin Menkabeleri*, C. 1, s. 160, Sipehsalar, *Mevlana ve Etrafındakiler*, s. 35, 40, Füzüzanfer, *Mevlana Celaleddin*, s. 148, Etik, *Şems-i Tebrizi ve Mevlana*, s. 15-16.

⁸ Eflaki, *Ariflerin Menkabeleri*, C. 1, s. 164-165, 167, C. 2, 79-81, Sipehsalar, *Mevlana ve Etrafındakiler*, s. 126, Etik, *Şems-i Tebrizi ve Mevlana*, s. 19 vd., Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Mevlana Celaleddin*, s. 51-52, Füzüzanfer, *Mevlana Celaleddin*, s. 162-170.

⁹ Bkz., Gölpınarlı, *Mevlana Celaleddin*, s. 44, 47-92.

¹⁰ Meydan Larousse, C. 2, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 838.

¹¹ H. Ritter, "Celaleddin Rumi", *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, MEB., Eskişehir, 1997, s. 55, Sadettin Kocatürk, *Mevlana'da Varlık, İnsan, Aşk ve Ölüm Teması*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 25.

nasihatte bulunmuştur. Din ilimleri tahsil eden öğrencilerinin sayısı günde 400'ü bulmuştur.¹²

Mevlana öğretim faaliyetinin yanı sıra halka yönelik manevi eğiticilik görevini de sürdürmüş, zikir meclisleri kurmuş, insanları Allah'ın dinine davet etmiştir. Etrafında pek çok mürit toplanmıştır.¹³ Mevlana'nın eğiticiliği üç şekilde gerçekleşmiştir. Medreselerde bir müderris olarak öğrencilere ders vermek (örgün din eğitimi), zikir halkaları kurarak müritlerini manevi açıdan geliştirmek (mürşitlik) ve cami kürsüsünden halka vaaz etmek (yaygın din eğitimi).

Mevlana'nın eğitimle ilgili görüşlerini şu başlıklar altında ele alabiliriz:

a- Eğitime Duyulan İhtiyaç

Mevlana, eğitimin temeline ihtiyaç kavramını koymuştur. Ona göre eğitimi zorunlu kılan, insanın ham kabiliyetlerle dünyaya gelmiş olması ve bu kabiliyetlerin gelişebilmesi için bir eğiticiye ihtiyaç duymasıdır.¹⁴

Mevlana bitkinin yağmura olan ihtiyacını, insanın eğitime olan ihtiyacına benzetmiştir.

*"Ekinlere benziyoruz cancağızım; şu meydanda bitmişiz, dudaklarımız kupkuru, canla gönülle yağmur bulutunu arayıp beklemekteyiz".*¹⁵

Dudakların kuruması, insanın hamlığını ve eksikliğini ifade etmektedir. Bu da onu arayışa ve beklentiye sevk etmektedir. Hamlığın doğurduğu bu arayış ve ihtiyaç, hep insanı sulayacak ve doyuracaktır. Hamlığını ve noksanlığını giderecek olan ise eğitimidir.¹⁶

Mevlana'nın eğiticiye ihtiyaç ifade eden sözlerini şöyle sıralayabiliriz:

*"Şu aldaticılar pazarında zahit görünenler çoktur; sağlam bir aklın var ama aldatırlar gene de seni. Meğerki efendiler efendisi Şemseddin, her solukta yardım ede sana, canını uyara".*¹⁷

*"Âlemin dayancı, güvenci olsan gene de yüzümüze muhtaçsın; apaydın kesilsen, gene bir güneşe ihtiyacın var".*¹⁸

*"Canım la'ldir diyorsun deme; bu çeşit la'l olmaz; güneş ışığından ayırma onu; mermer kaya o".*¹⁹

¹² Etik, *Şems-i Tebrizi ve Mevlana*, s. 18-19.

¹³ Füzüzanfer, *Mevlana Celaleddin*, s. 248.

¹⁴ Bayraktar Bayraklı, "Mevlana'nın Eğitim Anlayışı", 4. Milli Mevlana Kongresi (Tebliğler), 12-13 Aralık 1989, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1991, s. 126.

¹⁵ Mevlana Celaleddin, *Divan-ı Kebir*, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1974, C. 2, b. 46.

¹⁶ Mustafa Usta, *Divan-ı Kebir'de Mevlana'nın Eğitim Görüşü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 27.

¹⁷ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 5, b. 6591-2.

¹⁸ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 2, b. 3678.

¹⁹ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 6, b. 87.

Görüldüğü gibi Mevlana, eğiticiyi güneşle özdeşleştirmektedir. Nasıl ki güneş karanlık dünyayı aydınlatıyorsa, eğitici de karanlık gönüllere ışık saçacaktır. İnsan ne kadar kabiliyete ve bir takım üstün özelliklere sahip olsa da her zaman bir eğiticinin eksikliğini hissedecektir.

b- Eğitimin Gücü

Mevlana'nın eğitimle ilgili ele aldığı önemli konulardan biri de eğitimin gücü meselesidir. Bu konudaki görüşünü eğitim tanımında açıkça ortaya koymaktadır.

“Eğitim, her eksiği تماما doğru çekip götüren faaliyettir. Her bitkiye hayat veren akarsu gibi, eğitim de insana manevi yaşayış veren bir eylemdir. Eğitim, eğitmeden yoksun olanlara can kaynağından arklar açma sanatıdır. Gönül, canı, aşkla, sevgiliye kavuşması için harekete geçiren güç eğitimidir. Zira gönül devreye, gam da ateşe benzer. O aşkın ateşinde yanmak, eğitmeden geçmektir. Eğitim öze yönelme, özü görme, kuru olan özleri yağlayıp yumuşatma sanatıdır. Eğitim bir bakıma değişimdir, olgunlaşmaktır. Olgunlaşmak için pişmektir. Eğitim korumaktır, takip etmektir, yüceltmektir. Eğitim bir bahardır, solan gülleri yeşertir, canlandırır.”²⁰

Böylece Mevlana, eğitimin tanımında merkeze insanı almış, her şeyi ona adanmış, tabiattan örnekler getirerek onun bir sanat olduğuna dikkat çekmiştir. Onu bir gelişme, değişme, olgunlaşma ve zenginleşme sanatı olarak görmüştür. İnsana şekil vermek için iç alemine nüfuz etme sanatı olarak takdim etmiştir. Eğitim faaliyetini bir can verme, tazelenirme, biçime sokma olarak tanımlamıştır.²¹

Mevlana eğitimin gücüne inanmaktadır. Eğitimin gücüne değinirken, eğitimi sonsuz bir güç olarak kabul etmemektedir. Eğitimde kadere yer vermektedir. Kaderle eğitimi birbirine zıt değil, aksine birbirini tamamlayan iki faaliyet olarak görmektedir. Bu konuda şunları söylemektedir:

“Şütürün adı Türkçe nedir? Söyle deve de. Yavrusunun adı, hani onun ardınca koşup duran yavrusunun adı ne olabilir. O da deve yavrusu, köşek. Biz de kaza ve kaderin oğullarıyız, herkesin anası kaza ve kaderdir; çocuklar gibi kaza ve kaderin peşinde koşup dururuz. Ondan süt emmedeyiz, onun peşinden uçmadayız; ister doğuya koşsun, ister batıya, ister de göğe ağsın, hep peşindeyiz onun. Yolculuk davulu vurulmuştur, Tanrı'nın görüp gözetmesine, koruyup kollamasına sığınarak yola ayak basalım.”²²

²⁰ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 2, b. 197, b. 1127-30, C. 5, b. 4710; C. 6, b. 1307, C. 7, b. 1054, b. 1204.

²¹ Usta, *Divan-ı Kebir'de Mevlana'nın Eğitim Görüşü*, s. 30.

²² Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 2, b. 2246-9.

Görüldüğü gibi Mevlana, eğitimin insanı, ona biçilen kaderin elinde geliştirebileceğini savunmaktadır. Kader var eder, eğitim geliştirir. Kader eğitimin hedefini ve gayesini belirler. Eğitim insanı ona götürmeye çalışır.²³

Mevlana eğitimin gücüne değinirken sınırlarına dikkat çekmektedir. Ona göre eğitim var olanı geliştirir, olmayanı var edemez. Aşağıda ona ait olan ifade bu hususu çok güzel açıklamaktadır:

*“İsa, bakırını ltın eder, altının varsa mücevher yapar, mücevherin varsa onu daha da güzelleştirir, aydan da, güneşten de daha güzel bir hâle sokar.”*²⁴

Mevlana’ya ait bu ifadeden eğitimin gücünün sınırlarının çizildiğini görmekteyiz. Buna göre eğitimi bakırı mücevher yapamaz. Bir üst seviye ne ise oraya çıkartabilir. Yani, eğitimi zek seviyesi düşük birini dhi yapamaz. Üstün zeklı olanı geliştirip en son noktasına ulaştırabilir.²⁵

Mevlana eğitimin gücünden tam olarak yararlanmak için, öğrencinin tam bir teslimiyetle eğitime bağlanmasını istemektedir:

*“Hizmet harmanında, yüce köy ağasına bir saman çöpü kesilseydin bir kehribar yapardı seni.”*²⁶

Hizmet harmanı eğitim faaliyetidir. Köy ağası da eğitimidir. Gelişebilmek için öğrenci benliğinden sıyrılmalıdır. Gururunu terk etmelidir. Kendinde bir varlık gören öğrenci, eğitimden istifade edemez.²⁷

Mevlana eğitimi ile öğrenci arasındaki ilişkiyi ve eğitimin gücünü, marangozun tahta ile olan ilişkisiyle açıklamaktadır.

*“Dügerin onunla bazı işleri vardır. Öğrenci ne keserden kaçmalı ve ne de çividen. Tahta gibi benliğinden vazgeçmelidir. Keserin düşüncesine aykırı davranmamalıdır. Marangozdan kaçtığı zaman, ateşte odun olmaktan başka bir şeye yaramayacağını bilmelidir.”*²⁸

Marangoza teslim olan tahta, şekil alır, biçim kazanır ve işe yarar hale gelir. Eğitim de bir etkileşim faaliyetidir. Eğitimi öğrencisini etkiler, ta ki etkilenmeyecek hale gelinceye kadar. Eğitim faaliyetinde şekillenen insan, arayışlı hale gelir.

Bu görüşüyle Mevlana modern eğitimde yer alan, “çocuğun benliğini öne çıkarma” düşüncesine ters düşmemektedir. İlk bakışta öyle görünse bile, Mevlana modern görüşten biraz daha ileri giderek, çocuğun gerçek benliğini yakalayıp, öne çıkmasını istemektedir. Bu benlik eğitim sayesinde kendini bulacak, eğitimin hür havasında, çocuğun bağımsızlık dünyasında kendini öne sürecektir.²⁹

²³ Usta, *Divan-ı Kebir'de Mevlana'nın Eğitim Görüşü*, s. 30.

²⁴ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 1810.

²⁵ Usta, *Divan-ı Kebir'de Mevlana'nın Eğitim Görüşü*, s. 31.

²⁶ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 6, b. 111.

²⁷ Usta, *Divan-ı Kebir'de Mevlana'nın Eğitim Görüşü*, s. 32.

²⁸ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 5, b. 6195-6.

²⁹ Usta, *Divan-ı Kebir'de Mevlana'nın Eğitim Görüşü*, s. 34-35.

Mevlana eğitimin gücüne inanmakla birlikte kalıtımın önemini göz önünde bulundurmaktadır. “Musa gibi kimsenin sütünü emmedik”³⁰ ifadesiyle kalıtımın insanın huy ve karakterinin şekillenmesindeki önemine dikkat çekmektedir.

c- Eğitiminin Vasıfları

Mevlana eğitimciler için “şeyh”, “pir”, “mürşid”, gönül sahibi”, “arif” ve “kamil insan” kavramlarını kullanmıştır. Kullanılan kavramlar farklı ve çeşitli olsa da asıl maksat, (bu günün öğretmen kavramıyla ifade edilen) eğitim ve öğretim faaliyetiyle uğraşan, formasyonunu tamamlamış, gerçek benliğini kazanmış bilge kişidir.³¹

Mevlana nefsi öldürüp gerçek benliği kazanmak için bir eğitimciye ihtiyaç olduğu görüşündedir.³² Ona göre nasıl ki tarla ancak erbabi tarafından işlenerek ürün veriyorsa, insan varlığının gücü olan aklın da öğrenebilme ve belli becerileri kazanabilmesi için ehil bir eğitimciye ihtiyaç vardır.³³

İnsanı, görünüşte küçük ama hakikatte en büyük varlık olarak tanımlayan Mevlana, “İnsan-ı Kamil” diye seslendiği eğitimini tamamlamış olgun insanı, içinde âlemler barındıran yüzlerce katlı dibi ve kıyası olmayan bir tevhit denizi şeklinde ifade etmiştir.³⁴

Mevlana’ya göre eğitimci doğaya can veren bahar yağmuru gibidir.³⁵ Yaraya şifa veren merhemdir.³⁶

Mevlana eğitimcide bulunması gerekli vasıfları şu şekilde sıralamaktadır.

- 1- Eğitimci ilahi aşka sahip olmalıdır.³⁷
- 2- Eğitimci gönül ehli olmalıdır.³⁸
- 3- Eğitimci olgunlaştırıcı olmalıdır.³⁹
- 4- Eğitimci yumuşak kalpli olmalıdır.⁴⁰
- 5- Eğitimci aydınlatıcı olmalıdır.⁴¹
- 6- Eğitimci meslek sevgisine sahip olmalıdır.⁴²

³⁰ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 5, b. 4172.

³¹ Ahmet Bayram, *Mesnevi’de Mevlana’nın Eğitim ve Eğitim Yöneticisine Dair Görüşleriyle Modern Anlayışı Bir Karşılaştırma Denemesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2001, s. 31.

³² Mevlana, *Mesnevi*, Çev. Velid İzbudak, MEB. Yayınları, İstanbul, 1991, C. 2, b. 2525.

³³ Tahiri’l Mevlevi, *Şerh-i Mesnevi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, C. 12, b. 13736.

³⁴ Mevlana, *Mesnevi*, C. 4, b. 521.

³⁵ Mevlana, *Mesnevi*, C. 1, b. 2043.

³⁶ Mevlana, *Mesnevi*, C. 1, b. 3225.

³⁷ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 274-77, C. 5, b. 2731, b. 4945, C. 6, b. 742, b. 1955.

³⁸ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 167-172, C. 5, b. 6318, C.6, b. 273-74; *Mesnevi*, C. 4, b. 3311-12.

³⁹ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 122-29, C. 3, b. 3512-13.

⁴⁰ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 62-70, C. 4, b. 3532-43.

⁴¹ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 1351-54, C. 2, b. 639-43, C. 5, b. 4839-49.

- 7- Eğitimci mesleki bilgiye sahip olmalıdır.⁴³
- 8- Eğitimci rehber olmalıdır.⁴⁴
- 9- Eğitimci yüceltici olmalıdır.⁴⁵
- 10- Eğitimci sabırlı olmalıdır.⁴⁶
- 11- Eğitimci affedici olmalıdır.⁴⁷

Görüldüğü gibi Mevlana eğitimcinin birçok üstün özelliğe sahip olmasını istemektedir. Günümüz eğitim anlayışında da bu tür özellikler eğitimcilerde bulunması arzu edilen nitelikler olarak öne çıkmaktadır. Bu durum Mevlana'nın eğitime dair görüşlerinin evrensel bir değer taşıdığıının en bariz göstergesidir.

d- Eğitim Yöntemi

Mevlana'nın eğitimle ilgili görüşlerinin satır aralarında eğitim uygulamalarında kullanılmasını arzu ettiği yöntemleri görmekteyiz. Bu yöntemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Seviyeye Göre Hitap Etme

Mevlana eğitim faaliyetlerinde muhatap olunan kitlenin anlayış ve kavrayış düzeyinin dikkate alınmasını istemektedir:

"Söz dinleyene söylenir. Zira terzi elbiseyi adamın boyuna göre biçer."⁴⁸ "Hüner bilmez bir cahile bir şey öğretmek istiyorsan, kendi dilini terk edip onun diliyle konuşman gerekir. Ancak bu suretle senden bilgi ve fen öğrenebilir."⁴⁹

"Mademki işim gücüm çocuklardır, o halde çocukların dili ile konuşmam gerekir."⁵⁰ diyen Mevlana, eğitimcinin sorumlu olduğu çocukların, zihinsel, bedensel ve yaş olarak bulunduğu olgunluk seviyesini bilip, kendisinin de bu seviyeye uygun bir tutum ve davranış göstermesi gerektiğini belirtmektedir.⁵¹

⁴² Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 2, b. 102, C. 3, b. 317-23, C. 5, b. 3154-60.

⁴³ Mevlana, *Mesnevi*, C. 1, b. 334, C. 2, b. 3169, Tahirü'l Mevlevî, *Şerh-i Mesnevi*, C. 10, b. 9588.

⁴⁴ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 2, b. 189-99, b. 655, C. 5, b. 4300-3, *Mesnevi*, C. 3, b. 588,

⁴⁵ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 246-47, C. 2, b. 3300-1, C. 4, b. 191-98.

⁴⁶ Mevlana, *Mesnevi*, C. 3, b. 1854, C. 4, b. 771, C. 6, b. 1409, b. 2041, *Divan-ı Kebir*, C. 6, b. 1968.

⁴⁷ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 3, b. 2500-1, C. 5, b. 4713, C. 6, b. 1319-20.

⁴⁸ Mevlana, *Mesnevi*, C. 6, b. 1241.

⁴⁹ Mevlana, *Mesnevi*, C. 2, b. 3317-18.

⁴⁹ Mevlana, *Mesnevi*, C. 2, b. 3019.

⁵⁰ Eflaki, *Ariflerin Menkabeleri*, C. 2, s. 169.

⁵¹ Bayram, *Mesnevi'de Mevlana'nın Eğitim ve Eğitim Yöneticisine Dair Görüşleriyle Modern Anlayışı Bir Karşılaştırma Denemesi*, s. 40.

Mevlana eserlerinde konuların anlaşılmasına son derece önem vermiştir. “Sözü herkesin anlayacağı, kavrayacağı ölçüde söylüyor. Çünkü Peygamber, ‘İnsanlarla onların akılları nispetinde konuş’ buyurmuştur.”⁵² diyerek buna ne derece dikkat gösterdiğini ortaya koymuştur. Anlatımlarında sürekli olarak temsillere ve somut örneklere yer vermesi⁵³ seviyeye göre anlatım tarzını bir yöntem olarak benimsediğini göstermektedir.

2- İlgi ve Yeteneklerin Geliştirilmesi

“Tanrı herkesi bir iş için yaratmıştır.”⁵⁴ diyen Mevlana, insanların farklı özelliklerde yaratıldığını ve bu gerçekten hareketle sahip oldukları yeteneklere göre eğitim almaları gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁵

Mevlana’ya göre, hekim hastanın idrarından hastalığı nasıl teşhis ediyorsa, eğitimci de dikkatli bir gözlemlerle sözünden ve hareketlerinden onu tanıyarak sahip olduğu ilgi ve yetenekleri keşfedebilir.⁵⁶

Mevlana, eğitimde ilgi ve yeteneklerin dikkate alınmasına yönelik olarak çocuklar aynı okulda olmalarına rağmen, farklı sınıflarda dersler görürler demektedir.⁵⁷ Bu farklılık, öğrencilerin farklı gelişim düzeyi ve yeteneklerine sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Eğitim, öğrencilerin ihtiyaç, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda verilmeli, sahip olunan yetenekler geliştirilmelidir.⁵⁸

3- Soru-Cevap Yöntemi

Soru-cevap yöntemi,⁵⁹ eğitim öğretimin verimli hâle gelmesi, öğrencilerin eğitim uygulamalarına daha aktif bir şekilde katılmalarının sağlanması ve eğitimle amaçlanan hususlara en kısa yoldan ulaşılması açısından öğrencilerce sık sık başvurulması gereken bir yöntem olma özelliği taşımaktadır.

⁵² Mevlana, *Fihî Ma Fih*, Çev. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, Ataç Yayınları, İstanbul, 2007, s. 139.

⁵³ Bkz., Mevlana, *Fihî Ma Fih*, s. 48-50, 71, 73, 75, 84, 131, 189.

⁵⁴ Tahirü’l Mevlevî, *Şerh-i Mesnevi*, C. 10, b. 9317.

⁵⁵ Bayram, *Mesnevi’de Mevlana’nın Eğitim ve Eğitim Yöneticisine Dair Görüşleriyle Modern Anlayışı Bir Karşılaştırma Denemesi*, s. 41.

⁵⁶ Tahirü’l Mevlevî, *Şerh-i Mesnevi*, C. 14, b. 1643.

⁵⁷ Tahirü’l Mevlevî, *Şerh-i Mesnevi*, C. 13, b. 14434.

⁵⁸ Bayram, *Mesnevi’de Mevlana’nın Eğitim ve Eğitim Yöneticisine Dair Görüşleriyle Modern Anlayışı Bir Karşılaştırma Denemesi*, s. 42.

⁵⁹ Soru-cevap yöntemi ile ilgili olarak bkz., Suat Günden, *Genel Öğretim Bilgisi*, Ankara, 1978, s. 253, Leyla Küçükahmet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara, 1989, s. 44, Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Konya, 1991, s. 147, Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, Ankara, 1991, s. 249, M. Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s. 209.

Mevlana'nın eğitim anlayışında, soru-cevap yöntemi önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim eserlerinde konuları soru-cevap şeklinde anlattığını ve bir konuda soru sorup devamında cevabını verdiğini görmekteyiz.⁶⁰

4- Anlatım Yöntemi

Mevlana'ya göre, ilim öğrenme sözle başlar.⁶¹ Öğretmenin heyecanla işe sarılması öğrencisindedir.⁶² Yücelik söylemekte değil, dinlemekte aranmalı. Zira söylenenlerin güzelliği sınırsız da olsa, dinleyici dikkatiyle orada hazır bulunmadıktan sonra bir anlam ifade etmeyecektir.⁶³

Mevlana'ya ait bu ifadelerden onun eğitimde anlatım yöntemine yer verdiği anlaşılmaktadır. Günümüzde de eğitimde anlatım yöntemi sürekli olarak uygulanabilme özelliğine sahip bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi Mevlana eğitim uygulamalarında muhatap alınan topluluğun eğitim seviyesini son derece önemsemekte, bireylerin kabiliyetlerine göre eğitim verilmesini, soru-cevap ve anlatım şeklinde değişik yöntemlere başvurulmasını istemektedir.

Mevlana, eserlerinde yer verdiği burada ifade ettiğimiz yöntemlerin yanı sıra anlatımlarında ayetlere sıkça başvurmakta, hadislerden bolca örnekler sunmaktadır. Mecazi anlatımlara yer verdiği gibi, anlatılan konunun rahat anlaşılması için, teşbihlere de çokça başvurmaktadır. Tabiatın, çeşitli hayvanlardan, böceklerden, birçok aletten, günlük hayattan, tarihten somut örnekler vererek konuyu, sade bir anlatımla anlaşılır kılmaya çalışmaktadır. Verdiği örnekler gayet rahat anlaşılacak sadelikte olup ikna edici ve birçoğu öğüt verici niteliktedir. Yine o, aşk hikâyelerine, efsanelere, mesellere, Arapça ve Farsça manzum parçalara, meşhur mutasavvıfların ve büyüklerin sözlerine, arifane nükte ve hikâyelere, halkın inanç ve törelerine sıkça başvurarak konuyu sadeleştirmekte, ona açıklık ve akıcılık kazandırmaktadır.⁶⁴

e- Eğitici Öğrenci İlişkisi ve Öğrencinin Vasıfları

Mevlana eğitimle ilgili görüşlerinde eğitici öğrenci ilişkisinin sınırlarını belirlemeye çalışmaktadır. Öğretmenle öğrencinin ilişkisini bal ile sütün ilişkisini örnek vererek açıklamaktadır.

Ona göre, bal ile sütün birleşiminde, bal nasıl sütün içinde erirse ve orada kaybolursa, öğrenci de öğretmeni ile böyle bir ilişki içinde olmalıdır.

⁶⁰ Bu konuda bkz., Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 2, b. 2246-9, b. 379-382, Mevlana, *Mevlana'nın Rübaileri*, Çev. M. Nuri Gençosman, İstanbul, 1986, s. 220.

⁶¹ Tahirü'l Mevlevî, *Şerh-i Mesnevi*, C. 14, b. 17226.

⁶² Mevlana, *Mesnevi*, C. 6, b. 1656.

⁶³ Mevlana, *Mesnevi*, C. 4, b. 3316.

⁶⁴ İbrahim Emiroğlu, "Mevlana'nın Üslubu, Metodu ve Edebiyatımızdaki Yeri", *Yeni Ümit*, Yıl:18, Sayı: 76, 2007, s. 27.

Onun eteğine yapışmalıdır ki, onu yüceltsin. Zira terbiyeciyi öğrencisini önce alçaltır; benliğinden sıyrır, sonra hafiflediği için yüceltir.⁶⁵

Bu ifadelerden, öğrencinin hocasından sürekli bir şeyler almak durumunda olduğu ve hocasının elinde şekillendiği anlaşılmaktadır.

Mevlana öğretmeni öğrenci ilişkisini ok ve yay örneği ile açıklamaktadır: “*Öğrenci ok gibidir. Yay kötü olunca ok ta eğiri gider.*”⁶⁶ Mevlana her ne kadar Farsça’yı kullansa da, Türk geleneğinin içinden gelen ok ve yay kavramlarını kullanmış ve bu geleneğin bir sözcüsü olduğunu göstermiştir. Öğretmenin yaya benzetilmesi, Tanrı mesleği olduğunun da bir ifadesidir. Terbiye kelimesi kavram olarak “Rab” kelimesinden türetilmiştir. Terbiye etmekse Rabb’in ahlakı ile ahlaklandırmak anlamındadır.⁶⁷

Mevlana öğretmeni öğrenci ilişkisini alışveriş şeklinde ifade etmektedir:

“*Sirke verirsin, şeker alırsın; boncuk verirsin inci alırsın; sürme verirsin, görüş elde edersin; pek hoştur bu alışverişte bulunmak.*”⁶⁸

Buna göre eğitimci öğrencisinin değersiz olan her şeyini değere çeviren, onu tatlılaştıran, incileştiren, görüş kazandıran bir faaliyet içerisinde olmalıdır. O zaman, öğrenciyi halkın kabulleneceği, halka bir şeyler verebilecek seviyeye getirmiş olacaktır. Eğitimcisinde gereği şekilde tatlılık olmayan, boncuğunu inciye çeviremeyen, basiret kazanamayan öğrenci bir değer kazanamamış demektir.⁶⁹

Mevlana öğretmeni öğrenci ilişkisine yönelik olarak, gönlü tuzak olana kuşun yanaşmayacağını, onun için öğrencinin gönlünü yuva haline getirmesini öğütlemektedir.⁷⁰

Böylece o, öğrencisine insanların gönül dilini anlamasını, gönlünü tuzak olmaktan kurtarıp, yuva haline getirmesini tavsiye etmektedir.⁷¹

Mevlana öğrencinin olgunlaşmak için belli aşamalardan geçeceğini ifade etmektedir:

“*Bir müddet ateş oldun, yel oldun, su kesildin toprak oldun; bir müddet de hayvan oldun, hayvanlık âleminde yeldin yorttun. Mademki can haline geldin, bari sevgiliye layık bir can ol, sevgiliye layık bir can.*”⁷²

“*Bal arısına dön, onun hurma ağacına sarıl ve kendini salkım salkım geliştir. Onun yüce geniş bir ülkesi var, aşka misafir ol. O aşk denizinden iç, balıklar gibi orada yüz.*”⁷³

⁶⁵ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 2708-9.

⁶⁶ Mevlana, *Mesnevi*, C. 4, b. 3406.

⁶⁷ Bayram, *Mesnevi’de Mevlana’nın Eğitim ve Eğitim Yöneticisine Dair Görüşleriyle Modern Anlayışı Bir Karşılaştırma Denemesi*, s. 31.

⁶⁸ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 7, b. 1327.

⁶⁹ Usta, *Divan-ı Kebir’de Mevlana’nın Eğitim Görüşü*, s. 67.

⁷⁰ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 154-200.

⁷¹ Usta, *Divan-ı Kebir’de Mevlana’nın Eğitim Görüşü*, s. 68.

⁷² Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 1526.

⁷³ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 1550-58.

*"Kendi noksanın yüzünden olgunluğa ulaşamıyorsan, Tebriz'li Şems bu zamanın olgun eridir, ona ulaş, olgunlaştırsın seni."*⁷⁴

Böylece Mevlana, olgunluğun çalışmakla elde edileceğine, ona ulaşamamanın nedeninin insanın kendisi olduğuna, olgunluğa ancak bir eğitici veya eğitim faaliyeti içinde ulaşılacağına dikkat çekmektedir.⁷⁵

Mevlana'ya göre hoca öğrencisinin can aydınlığı olduğu için, öğrenci onun etrafında gezenler gibi dönmelidir.⁷⁶

Mevlana öğrencinin iyi bir dinleyici olmasını istemektedir. Ona göre "Yücelik söz söylemede değil, dinlemekte aranmalıdır."⁷⁷

Mevlana'ya göre "Öğretmenin heyecanı ve şevki, öğrencisinin azmindendir."⁷⁸ Bu ifadelerden derse kendini veren ve sürekli öğrenme isteği bulunan öğrencinin öğretmenini motive ettiği anlaşılmaktadır.

Mevlana, hoşgörü ve sevgiye dayanan bir disiplin anlayışını gündeme getirmektedir. Disiplin dıştan verilen değil, öğrencinin iç âleminde oluşması gerekli olan bir duygudur. Bunu da öğretmenin öğrencisine karşı takınacağı hoşgörü ve göstereceği sevgiyle oluşturması mümkün olabilecektir.⁷⁹

Mevlana eğitimi bir süreç olarak görmektedir. *"Hiçbir ekmek tekrar harmandaki buğday şekline dönmez."*⁸⁰ diyerek eğitimin sürekli bir gelişme olduğuna ve eğitimle elde edilen kazanımların zamanla daha da anlam kazandığına dikkat çekmektedir.

Mevlana öğrencinin öğretmene karşı nasıl tavır takınması ve nasıl bir ilişki içinde olması gerektiğine dair şunları söylemektedir:

"İster anlayışlı kut bir adam olayım, ister eğri ağızlı bir adam. Senin talebenim, o gülden dudaklarından bir gülüş öğrenmek istiyorum. Ey anlayışlı duyuş kaynağı, talebe istemiyor musun yoksa? Bilmem ne düzenle başvurayım da kendimi sana yamayayım, ayrılmayayım senden. Hiç olmazsa kapı aralığından şimşek gibi bir çak, bir yüzünü göreyim de o dehlizdeki ateşten yüzlerce mum uyandırayım, her tarafı ısıtayım. Bir an olur, öşürçüyüm diye varımı-yoğumu alırsın, bir an gelir, kılavuzum diye önüme düşersin. Gâh suç işlemeye sürersin beni, gâh pişmanlığa götürürsün; başımı, sonumu bük, çünkü ben hemzeli kelimedeki hemzeyim adeta. Pazarda, çarşıda tavadaki balığa benziyorum, tavada o yana, bu yana döndöne yanıp kavruluyorum. Tavada beni o yana bu yana çeviren sensin; gece karanlığında bile seninle olunca gündüzden daha aydınım ben. İşte-güçte de, düşüncede de, hayalde de şu halden hale girişim yeter artık; bir an oluyor, firuze döniyorum, bir an geliyor, kutluluk kesiliyorum. Öylesine bir şeklim var ki kime benziyorum hocam? Bir an oluyor, peri şekline giriyorum, bir an

⁷⁴ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 4, b. 1217.

⁷⁵ Usta, *Divan-ı Kebir'de Mevlana'nın Eğitim Görüşü*, s. 68.

⁷⁶ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 218-228.

⁷⁷ Mevlana, *Mesnevi*, C. 4, b. 3316.

⁷⁸ Mevlana, *Mesnevi*, C. 6, b. 1656.

⁷⁹ Usta, *Divan-ı Kebir'de Mevlana'nın Eğitim Görüşü*, s. 71.

⁸⁰ Mevlana, *Mesnevi*, C. 2, b. 1317.

*geliyor, perileri çağırıyorum. İhtiyak ateşi içinde hem toplu bir haldeyim, hem mumum, topluluğu aydınlatmadayım. Hem dumanım, hem ışık, hem tophuyum, hem dağımık. Gönül rebabının kulağından başka hiçbir şeyi mızrapla incitmem. Şeker gibiyim, süt gibiyim; kendimi dövmedeyim, kendimi tutmadayım; tabiatım delirdi mi de zincirimi şakırdadır dururum. Hocam, ne biçim kuşum ben? Ne keklğim ne doğan. Ne güzelim ne çirkin. Ne buyum ben ne o. Ne pazar taciriyim, ne gönül bahçesinin bülbülü. Hocam, sen bir ad tak bana da kendimi o adla çağırayım.*⁸¹

Bu düşünceleriyle Mevlana, öğrencinin hocasından gülmeyi öğreneceğini, hocanın kendisine gülmeyi öğretmesi gerektiğini ifade etmektedir. Hoca bir anlayış ve duyuş kaynağı olmalıdır. Öğrenci böyle bir şahsiyete sahip olan hocanın eteğine daima yapışık olmalıdır. Hocanın nurundan istifade etmesini bilen öğrenci, sonunda o nurdan binlercesini üretmeli ve insanlığı aydınlatmalıdır. Hoca öğrenciyi benliğinden sıyrılmalı ve önüne düşüp ona rehberlik etmelidir. Rehberlik sürecinde, düşünceleri tenkit edebilmeli, bazen de yanlış düşündüğünü ve yanlış hareket ettiğini hissettirerek pişmanlık duyacak şahsiyet seviyesine getirmelidir. Öğretim ve eğitim faaliyeti içinde öğrenci hocasının elinde kıvranan bir balık gibi öteye beriye dönmeli, şekil almalıdır.⁸²

Sonuç

Mevlana, 12. yüz yılda yaşamış önemli bir düşünürdür. Çok yönlü kişiliği olan, değişik konularda görüşler ortaya koyan ve arkasından çok sayıda eser bırakan Mevlana, aynı zamanda önemli bir eğitimcidir.

Mevlana'yı önemli kılan eserleri Mesnevi ve Divan-ı Kebir'dir. Bu iki eserde eğitimle ilgili değerli görüşler ortaya koymuştur. O, eğitimcide bulunması gerekli özelliklerin ana çerçevesini belirlemiştir. Ona göre öğrenci eğitimciye tam bir teslimiyetle bağlanmalıdır.

Mevlana, eğitimi bir ihtiyaç olarak görmektedir. Bu ihtiyacı da ancak iyi bir eğitimcinin karşılayacağına inanmaktadır.

Mevlana, eğitimin gücüne inanmaktadır. Eğitimin gücünü açıkça ortaya koyarken kalıtımın da göz ardı edilmemesi gereken bir gerçek olduğuna dikkat çekmektedir.

Mevlana, eğitimi bir ihtiyaç olarak gören ve eğitimin gücüne inanan biri olarak, eğitimcide bulunması gerekli özellikler ve öğretim yöntemleri ile ilgili olarak ortaya koyduğu sürekli uygulama alanı bulabilecek görüşleri ile evrensel bir şahsiyet olma özelliğini taşımaktadır.

⁸¹ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 2, b. 864-877.

⁸² Usta, *Divan-ı Kebir 'de Mevlana'nın Eğitim Görüşü*, s. 70.